

ספר הכוזרי

מיוחס ביסודו להחכם החבר ר' יצחק הסנגרי ז"ל.

אשר קדש שם שמים בויכוחו הישר.

הכרו בלשון ערבי הרב החכם הכולל ר' יהודה הלוי הספרדי ז"ל. והעתיקו
ללשונו הקדושה הרב החכם ר' יהודה אבן תבון ז"ל מרמון ספרד במנדל לונל.
בשנת ד' אלפים תתקכ"ז ליציאה.

עם שני באורים, בפי כל מפוארים.

והשני **אוצר נחמד**

האחר **קול יהודה**

לחבר המאוה"ג הצדיק המפורסם החכם	לחבר המאוה"ג המפורסם החכם השלם
השלם מוה"ר יהודה מוסקאמו זצ"ל,	מו"ה ישראל הלוי זצ"ל, מחבר ס' נצח
הנרדע לתהלה,	ישראל, וש"ת אבן ישראל, וספר ארזות
ועוד ספרים יקרים.	השמים, ועוד ספרים יקרים.

ועתה נוספו בו:

(א) האגרות היקרות מהחסיד הנשיא וראש גולה החכם רב הסדאי
בן יצחק שפרומא הספרדי זצ"ל אל מלך הכוזר, ותשובת המלך
אליו. (ב) מכוא והצעה על דבר מחבר ספר הכוזרי. (ג) וכסופו לוח
מקראי קדש ודברים נכבדים ושמות עצמיים המובאים בספר הכוזרי.
(ד) תולדות עם הכוזרים.

מונה בעיון יפה ומתוקן כל דבר הצריך תיקון.

(מאמר ראשון)

במוצאת בית מסחר הספרים של ר' יצחק פונק בוויילנא.

וויילנא

בדפוס ר' א"צ ראזענקראנץ ז"ל, ור' מ"מ שריפמועטצער.

שנה תרס"ה לפ"ק

ספר הכוזרי

ע"ד מחבר ספר הכוזרי

הירדות דף מ"ה ע"א). וכן כתב אברבנאל במ' כי תשא (ד"ט ע"ג וע"ד) ח"ל : ואתה לדברי הראב"ע וכבר אודר לדברי ר' יהודה הלוי הווננו בעל ספר הכוזר וכו'. הקי רואה שדברי שני הרבנים נתן חותן מסמיכים בהם, לא ידעתי מי קבלו ממי, אם הראב"ע מרי"ה, או קבל הוא מראב"ע חתנו, כי שניהם היו בוסן אחד, עכ"ל. ובשפתי ישנים : ר' יהודה הלוי חבר פנים ארון הסודי למגילת אסתר בהרזים ימים, וחבר ספר בן זקונים שירים, וספר מלך רב, ויכוח בין הרבמה והעורש במשלים והרוזים, וס' כנחת יהודה מאיש שונה שונא לישא אשה, בהרזים נאים, וחזירות לכל השנה, ע"כ. והוא אשר חבר הקינה : ציון הלא תשאל, והרזים על מצבת רבינו יצחק אלפסי המתחילים : כתבו בעש ברזל עלי שמיר שבר אשר היה לזכרון וכו'. ופויסו אשר חבר זכר ר"זו היידנהיים בתקריבתו אל המחור. וכפי הנראה מדבריו (מאמר ד' סימן כ"ה), חבר גם ספר בהכמת הניתוח. ובסדר הדורות : בן המשים שנת הלך רי"ה אל ארץ ישראל, וכאשר הגיע אל שערי ירושלים קרע בגדיו והלך בקרמוליו על הארץ לקיים מה שנאמר כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יהוננו, והיה אומר הקינה שחבר המתחלת ציון הלא תשאל, וישמעאל אחד לבש קנאה עליו מרוב דבקות, ובא עליו בסוסו וירססוהו וימיתוהו :

דברים מעשים האלה נדע מחיי ר' יהודה הלוי אשר הניח לנו אחרייו ברכה בספרו הכוזרי, ספר יקר ונכבד מאד בעיני חכמי אומתנו בכל דור דור, וגדולים חקקי לב הללוהו וענדרוהו עמרת לראשם, והפליגו לקלס דבריו ועניניו, וזונו לכל מאמין צודק לקראו בו ולשום עליו את לבו. ור' עזריה מן הארזים כתב עליו : שהוא מלא ברכות ה' בדעות אמיתיות, אשר כל יהודי נאמן בבריתו יאות לו ללמדו לעצמו ולבקש שיכתב על לוח לב את אהר מבני ותלמידיו, עם ציונו וזאתה, השמר שן תעווב את הלוי (מאור גינים פ' ל"ו). ור' ידעיה ברדשי הגדיל תושיה ר"ש הלוי, ואמר עליו כי חקר ובאר בסתרי התורה על ע"ד הסכמת הדת והמושכל בכל כחו יותר מכל אשר חיה לפניו :

אולם נתפרדו דעות המבקרים בהתרת הספק, אם רי"ה הוציא מלבו את כל דברי ספר הכוזרי הוא העלם במצורת שכלו ואין לזולתו חלק בו, או אם מצאם רשומים כבר מאת החבר למלך הכוזרי, אשר כנו קצתם בשם ר' יצחק מגנרי, ואחרים בשם ר' יהודה אלמגנרי, ויהיה רי"ה רק מאבק לזברי החבר אשר

מחבר ספר הכוזרי לפי הסכמת כל המזכירים, הוא ר' יהודה הלוי בר' שמואל הספדי, שחי משנת תתק"י אלפים תתנ"ה או תתס"ח ליצירה, עד שנת ד"א תתק"י בקירוב. כי ידענו שהיה בן המשים שנת כנסעו לארץ ישראל (באשר כתב בפויסו), והראב"ע כתב עליו במ' יתרו בסמוך אנכי ה' אלהיך : שאלני ר' יהודה הלוי מנחתו כבוד, ופירוש ס' סמות השלים הראב"ע ברומי בשנת תתק"ג, כאשר כתב בסוף החומש, ואם נגיה שרי"ה מת שנת או שנתים קודם שנת תתק"ג שבת וזרו הראב"ע, יהיה זמן חלוק ומותו בקירוב אל הפרטים אשר יסדנו. ובמעות כתב היוחסין שרי"ה על המשים ד"א תתק"ה, ובעל סדר הדורות כתב : ויש אומרים שהיה חמיו של הראב"ע, וי"א שהיו בני שתי אחיות, ורי"ה חכם מפורסם תלמודי ופילוסוף ופויסן מפורא, ור' יהודה אל הריזו שבת את מליצותיו לסאוד, וספרו כותבי דברי הויסם כי רי"ה היה עשיר גדול, ולא היו לו בנים זולתי בת אחת יפה תואר צמח מראה, וכאשר גדלה הפעירה בו אשתו ותאלצהו בברית להשיאה בחייו, עד שפעם אחת כעס ונשבע להשיאה אל היהודי הראשון שיבוא לפניו, ויהי בכרך ויבנם ראב"ע במקרה לבוש מלבושי סחכות, וכראות האשה העני הזה ותוכור שבעת אישה, נמלו פניה התהדר מאד, ועם כל זה כנסה עמו בדברים לחקר על שמו ומה מעשהו, ויתנכר האיש ולא גלה לה סאומה, ותלך האשה אל בעלה לבית מורשו ותכך תתהלך לו להפס את עצתו, ויאמר לה אישה אל תתנתי כי אשימה את עיני עליו ללמדוה דעת ויראת ה' ולהגדיל שמו, וראב"ע הערים להתחיל וללמדו ססנו, והיה מתמיד ומראה עצמו כעושה פרי. והיו חיוס ויתאדו רי"ה בבית מורשו, כי נתקשה מאד על חבור בית רי"ש בפומון ארון הסודי (והוא בתפלה הספדיים לשורים), ותלך האשה ותפטר בו ללכת אל ביתו, וישאל הראב"ע את רי"ה מדוע אתר עד כה, ויהתל בו רי"ה, והראב"ע הוסיף לשאול מעמים ושלש, ותלך האשה אל בית מורשו, ותביאו את סחברת אישה תראה לראב"ע יקם ראב"ע ויקח קולפוס והתחיל לתקן בב' ו. מקומות בפומון, ובשתיגוע לבית הרי"ש כתב כל הבית ההוא הראשון המתחיל : רצה האל לשמור כפלים וכו', ועורגו הוא ככתובים בפיוס הספדיים והגנבר, וכראות רי"ה את מעשהו שחם למאד, ויתבקוהו ויבשקרוהו ויאמר לו, עתה ידעתי כי בן עזרא אמת, והתן אתה לי, ואז גם הראב"ע הסיר המסכה מעל פניו ותודע לו, ויתן לו רי"ה את בתו, (סדר

מצא רשום בכתב אמת ולא המצויא. ובספק הזה עוד שאלה אודות לכודה וארזות בסבך הספקות, הניא, אם ענין מלך הכוזרי אשר התיירד וישב על כסא המלוכה, יהודי הקרא בשם אלוהי ישראל, היה יבר נמצא בעת מן העתים, או אם הוא רק משל הספר כרוי לבר אשר און חקרי ר"י הלוי, להליבש דבריו וחקירותיו על האמונה והדעות, ולחלותם בשני אנשים מתווכחים על עניני הדת והמסור, ואמנם המעשה בעצמו הוא בכלל המשלים מבלתי היות לו יסוד מוסד במציאות:

וסן האומרים כי דברי הספר יצאו מלב חכם קדסון, הוא בעל ספר האמונות, הכיאו בעל סוד הדורות (רף מ"ג ע"א), שכתב. כי מעשה מלך הכוזרי עם החבר היה אמת, ושם החבר היה ר"י אלמגרי, המלך הנזכר נתגייר ע"י החבר כמו ח' שנים קודם זמן ר"י הלוי, והחבר ההוא כתב כל המאורע בלשון כוזרי, וז"ל העתיקם ללשון ערבי, ור"י אבן תבון ללשון ערבי, ויש העתיקת אחרת שעשה ר' יהודה בן קדניאל ואינה כל כך שלימה. ובעל שפתי ישנים שכתב: ר' יצחק הסגרי חבר ס' הכוזרי, ואר"כ מצא אותו ר' יהודה הלוי והעתיקו ללשון ערבי, ור"י אבן תבון העתיקו ללח"ק, ע"כ. ולדעת מבקרים אחרים ר"ה עצמו המציא דברי הספר, וכן כתב בעל שלשלת הקבלה (ר"ם ע"ב): ר"י הלוי כרו שמואל הספרדי חבר ס' הכוזרי, ואחריו בעל סוד הדורות (רמ"כ ע"ד): ור"ה כרבי שמואל הספרדי חכם מופלג בכל הכמות חבר ספר הכוזרי נחמד ויקר מאוד החכמות רבות בכללין בו, ע"כ. וכן דעת החבקר המפורסם רבי עזריה מן האדומים, וזה לשונו (מאור עינים פ' ס"ב): עם היות שזה רבי יהודה הנזכר מיחס בראשית הספר דבריו כלם לזכר שזכר, אין ספק כי הוא היה המצויא ומדברש את הכל בתכמתו כי רבה, אבל על דרך השרידים שלאטו ושולליוס הדומים, חשמים בקצת המצאותם דבר דיווני כפי סוקראס וקאטו או כדומה מן הנורעים בדורותם ראויים אליו, יחס גם דוא את ויכוהו הקדושים אשר אל חכם קדסון שאירע לו ענין המעשה הנזכר, המה לזכריו בעל כ" האמונות בהקדמתו נקרא ר' יצחק סגרי, כי על כן הוא ר' יהודה אשר בראשית ספרו: וראיתי לכתוב הדברים כאשר נפלו והמשכילים יבינו, כלומר יבינו דברי זה שאין הכל רק המצאה סמני, עכ"ל. ויש מן האדוניים האלה אשר נחשו גם במציאות מלך כוזר שנתגייר וסלך בארצו אחרי אשר נעשה יהודי. וכן דעת הרבם באסמאגא בספרו קרודת היהודים:

רוסיא, כי אמת הדברי שמלך אחד בארץ כוזר השש בדת משה וישראל, ומלכו אחריזי מלכים אחרים יהודים משך זמן יותר ממאתים וחמשים שנה. ונעתיק הנת ספור הדברים אך באו בספרים אשר מקרוב יצאו לאור עולם. ואחרי כן נגלה ודעתנו בהרתת הספקות אשר ערכנו במה שקדם:

עם כחור, הם ענף עם הסורקיים, ולפי הגדת אבותם, מבני ישא או התגרסה לתולדותם, ומשכנתם מראש ימי קדם ממערב לים הקאספי, אשר יקראו הפרסים ולעקבים ים כוזר, ויאהלו עד הים השחור. ועוד היום יקרא גוף ארץ על הוף ים הקאספי מן הפרסרים הקלמקים היושבים בו: כארשאר, ובמאת ח"צ לחשבון הנוצרים נקרא חלק הדרומי סמאי קרים בשם כאוראי, כי ישבו בו מבני כוזר אחרי אשר גלו מארצם. לערך שנת ד' אלפים ר"י לב"ע נתן המלך אשילא את עול סבלו על שכמם ויהיו למס לעם הנונים, ולערך שנת ד"א ר"ס נכבד יר הבלגריס עליהם, אך לא עמדו ימים רבים נכנעים לעמים האלה, תענו ידם למצא חפש ולהסיר מעליהם את עול הנגוש. וילחמו בבלגריס וישבו את אבתאי בן המלך, ויגברו מאד עד כי היו לזרדה שכביתם הפרסים והיגים, כי הכוזרים נלחמו את כל העמים מסביב, ויפרצו לרוח יתחוקו במדוברותיהם, עד כי מלך הפרסים בנה תומת עזה ונצורת בגבול ארץ אחוזו בלתי אבד הכוזרים וישחית את ארצו לשבות ממנו שכי. והרואה חרבת הרחומה ההיא אשר נשארו עד היום הזה, עומד מרעיד ומשתאה על גדלם ועל חזקתם, וישתומם על המלאכה כי רבה היתה. וכן קסרי וין דרשו את שלום הכוזרים, ויקצו מגבוריהם להיות שומרים לנפש הקיסר. בעת ההיא ערנה היו עוברי אליהם שומעים לקול מלכם אשר קראו בלשונם ויאקאן או האגאן. ויהי כאשר גדלו והצליחו, חדלו להיות רק רועי צאן ומקנה כאשר היו אבותיהם מימי קדם קדמתה, ויהיו להעסק גם בעבודת האדמה, ויבינו את ממלכתם, ויקיסוה על עמדי החקים ויסודות המשפט, ויעלזו ויצליחו עד כי יכלו להרים ראש ולעמוד נגד כאלהים וישמעאלים האדירים. וגם כביר מצאה ידם במסרד וקנין, כי ארצם הונה על תוף ימים ונערתו גדלים ועיר ממלכת ההאקאן אשר הוא שוכן בה, היתה על שפת הנהר וואלא במקום השתכנו אל ים הקאספי, ושם העיר ההיא בעלאנגיאר, ועיר מבצד סוקרקל על שפת הנהר דאן:

בימים ונכהדות האלה מצאו רבתי ידם לשוש בציות להיות רוכלים עם עמים רבים ערבותיהם, לשחות מגוי אל גוי וממלכת אל עם אחר, להביא מרכלתם אל ארץ אחרת ולקנות ממנה את תוצאותיה, ותהי גם נסבה כי באו נכרים אל ארץ הכוזרים לסחור

ומעתה נבוא לזכר דעתנו כי רבי יתרו הלוי הספרי הוא מחבר ספר הכוזב ואין לאור חלק עמו, ורק הלביש דבריו בויכוח שני אנשים, אשר האחד מורה דעה ומבין שמועה, והשני תלמיד מבין ומגמטו להאיר את עיני שכלו, ולהשכיל על שרשי האמונות השגויה, המסוגלים להביא אותו אל האושר המבוקש. ולכן כתר רבי יהודה הלוי לישון את דבריו בפי החבר והמלך, אשר ענינם נודע לו ונתפרסם בדורו. ולזה החכים ר"ה לשמור זמן חי החבר, ושכל את דבריו כאלו דברם תחבר. ולכן השיב החבר למלך הכוזבי (מאמר א' סימן מ"ז), כי היהודים סוגים היום לכ"ע ארבעת אלפים וחמש מאות שנה, וזמן הזה היה ת' שנה קודם זמן חי ר"ה כאשר זכרנו. וכן אמר על החבר שהסכים לצאת מארץ כוזר ללכת ירושלים (מאמר ה' סימן כ"ב), אשר זה היה מגמת ר"י הלוי עצמו והשלים חצונו:

אמנם המופת שרבי יהודה הלוי הוא מחבר הספר, הוא אצלי משני פנים: (א) כי מתוך הספר כלל מראשיתו ועד תוכו, הפילוסופיה היגויה מאירה מעל עבר פניו, ומדובר בו משיירי הערביים החכמים כאשר נתפרסמו בימי ר' יהודה הלוי והגיעו לאנשי דורו ולבאים אחריהם, והם הריבנו בחיי, הראב"ע, הרמב"ם וזולתם. אמנם בימי החבר אשר דבר עם מלך הכוזבי בשנת ד"א ת"ק, עוד לא נגה שביב אש החכמה אצל הישמעאלים, ורק בימי הבאליף אלמאגוזר אשר מלך בשנת ד"א תקל"ד החל רוח החכמה לפעסם, והתחלת גדולת החכמה בין הישמעאלים ראויה שתחשב מוסן מלכות הבאליף הארון אל ראשיד בשנת ד"א תקמ"ו, עד שבימי ר"י הלוי ד"א תת"ס-תתק"י, ושמה החכמה ותפרץ גם בארץ היספניא אשר משלה הישמעאלים. (ב) כאשר מחבר ס' הכוזבי עורך טענותיו נגד הקראים, אמר (מאמר ג' סימן ל"ח) וז"ל: ואם אמרו (הקראים) כן היתה דעת ענן ובנימין או שאול או זולתם, הייבו עצמם וכו'. נראה בעליל כי בוסן חבור ספר הכוזבי, האנשים האלה, רצוני ענן ושאלו, נחשבו למורים קדמונים מכת הקראים אשר הם הולכים בעקבותיהם. ומאירי כי ירענו כי ענן ושאלו היו תלמידי ר' יהודאי שהיה ראש ישיבה בסורא משנת ד"א תקמ"ו ג' שנים ומחצה, והוא מ"ו שנה אחרי אשר דבר החבר עם מלך הכוזבי, נגלה וסבורר שלא היה ביד החבר לזכר על עיני שלא בא לעולם בימיו. והקש מזה על השאר שכל הדברים הוציא ר' יהודה הלוי מלבו כאשר יצא הנחון בדברונו:

בה, פרסיים, יוניים, ישמעאלים, ויתורים. ועל ידי מסדרם פעמו בנותם הלכותיות והשיבו מרותם, ופתחו שערי עריהם לכל הבאים, סבלי להפריד בין אישי האומות ובעלי דתות שונות. אמנם התאקנים והכמי האומה נתנו עינם על מעשי האנשים הנכבדים חנם, ודרשו על מצופניהם ועל מחשבותם באמונות ודעות, ונתנו חנם לנכרים האלה, והבידו כי להם יתר שאת ולמדעם יתר עוז על עם ארץ הכוזבים, אשר יזכרם נעדרו מחכמה ופראים כמרתם:

ובשנת ד"א ת"ק לכ"ע (כוזבי מאמר א' סי' מ"ז). מלך החאקן בולאן (או בולא), מלך חכם ונדיק, והוא היה האישון אשר חמס ברת משה ובתג'יר, והוא שם ברחי כוזר חק ולא יעבור, אשר לא ישב איש על כסא המלוכה אחריו, בלתי אם יתודע לרת ישראל וכשם אלהי יעקב יקרא. וישמרו את החק הזה, וימליכו אחרי בולאן מלכים יהודים משך זמן מאתים וחמשים שנה. ועל יד המלך עמד חכם יהודי להיות לו ליועץ והחכם חרשים. ועם כוזר הפליגו מאד לכבד ולפאר את מלכיהם ויראו אותם, והוא ישב על כסא זהב בהיכל אפזרו בעיר הממלכה בעלאנג'יאר, ובחבל הדרומי בעיר אמעל, (דרך שבעת ימים מאמעל עד סעמענדער). לא יבוא איש אל המלך בלתי דברו בחוק, ובבואו לפניו נפל אפים ארצה, ולא נשא אל המלך פניו עד אשר צוהו לעמוד על רגליו, גם קברי המלכים כבדו מאד, איש ואיש בעברו במקום קבר המלך, יצנה מעל סוסו והוא הולך ברגליו עד אשר דחוק מבלתי יכול ראות ציונו. אם אמר החאקאן לאחר משריו וגדוליו, לך, ומוח! זה הלך אל ביתו והביא את עצמו. המלך שפט את העם ועל ימינו עמדו השעה וייעי דת דין, מהם יהודים, נוצרים, נצרותים; והמעט מהם יהודים. ובמרוץ הזמנים פרצה דת הנוצרית ופשתה בארץ, אך המלכים החזיקו בדת ישראל ובתורתם, עד אשר בלא המלאוים והכניעום, וימירו את הממלכה, ויחלקו את ארצם, שם מלכות כוזר אבד מן הארץ:

ובעת מלכות היהודים הקול נשמע בכל שכונות ישראל, ויעבור עד ארץ היספניא ויבא באזני רבי חסדי בן יצחק, אשר היה שר וגדול למלך אבדארהאמן הנקרא עמיר אלמומענין, וליורשיו אלהאקעם והעשאם אשר מלכו בקארואו, והוא אשר הדין אגרת למלך כוזר, כאשר עין הקודא תחזה מישרים באגרת הגדשפת נעריי נח:

מכתב רב הסדאי בן יצחק מ"כ למלך אלכזר ב' 8

(ראשי התיבות, אני הסדאי בר יצחק בר עזרא בר שפרומא טראפונג'יק)

אפודת נור לשבט מושלים הממלכה הגהלאה. °נועם ה' עליה ושלום בכל מחוקקיה ורב צבאה. °ישע תלבושת על מכונה ומועדה ומקריאה. °חילוי צבאה ושלמי הגבורים יעזו ביד המפלאה. °מוסי מרכבותיה ורוכביה בל יסוגו אחור ברוח נבאה. °דגלי טפסריה הדוכי לוחמיה יעטו גאה גאה. °אל חזי רביה וברק גניתיה כבוד משאה. °יפלו לב אויבי ארוני המלך למען גבות תלאה. °בציארי מרכבותיו ילין עוז ורגש ויראה. °רוכביה ישעון ובשולה ישובון מארץ נוראה. °יהירתי לואת תשתפך אשרי עין שרואה. °צאת המלך ביום קרב כחמה ורוחה ופליאה. °חילוי כבירים ירצון שנים לרבה ואחד למאה. °קמידם יעיקון כאשר תעיק העגלה המלאה. °בינו נא מצויק ארץ מי שמע כואת ומי ראה. °רדות שריד באכירים יניבו ויסתירו עיר ומלואה. °עוז זרוע עליון אילם גם עורם ותהי לתשואה. °ואת פעולת שדי ומנת גמולו בממלכה החטאה. °רבות את הוד ותפארת ניר לאום מני במן נשואה. °אזכרה אותות מני קדם ורוב עברה ורעל אנמאה. °בהיותה רבוצה על עדנית ועל שמריה קפואה. °רק דגולה היתה ותנה זרייה לכל רוח ופאה. °שמש שזפתה ותך עליה ומנות לא מצאה. °פרה לא נפתרה ואת עת הדורור לא באה. °רצועה ברצועת אוון ואל חופש לא יצאה. °ונותרה כאניה שבורה ומשכר לא סבואה. °מורפיה השיגיה ומקדש הקדש הציאואה. °ארכו העתים ונמשכו הימים ומופת לא נראה. °נתתם חזון ונביא ולא נפרץ רוח ולא מראה. °חזיון איש חמודות לא יגלו ולא נותר כל נבואה. °אל אל אילתי אפרוש כפי בנפש צמאה. °פזוירי קצות פזוירי אפסים לאסוף מארץ משואה. °נגי המועד אז לאל יביעו העת שקוינתו והנה באה. °נצת קרית מלך רב תקיאם כאשר קאה. °רוממות מעוז תראינה עיני שארית הנמצאה. °וממלכת בן ישי כבוד חזות הנבואה. °קרינך אשים ברזל מהיום ההוא והלאה :

יודע לארוני המלך כי קוש ארצנו שאנו נרים בתוכה בלשון הקודש ספרד, ובלשון ישמעאליה יושב הארץ אל אנדל'ים. ושם מדינת הממלכה קרסובה, ארכה חמשה ועשרים אלף באמה ורחוב עשרה אלף. והוא משמאל לים המלך, אל ארצנו הוצא מן הים הגדול וסובב כל הארץ. ובין המדינה הזאת ובין הים הגדול אשר אין אתריו ישוב תשע מעלות ממעלות הרקיע אשר השמש הולכת מהם בכל יום מעלה אחת לדבר החכמים החזים בכוכבים. וכל מעלה סוף בארץ ששה וששים מילין ושתי ידות מיל וכל מיל שלשת אלפים אמה, כן נמצאו בתשע מעלות שש מאות (אלף) מילין. וסוף הים הגדול הזה הסובב את כל הארץ אל מדינת קושטאנזיה שלשת אלפים מילין. ונתרחקה מדינת קורסובה משפת הים ההולכת לארצנו שמונים מילין. ואמצא בספרי החכמים כי אורך ארץ אלכזר (ס') ור"ל מעלות ששה מאתים וששים וששה מילין. זו מדת הרך קורסובה אל קוסטאנטינא. והנני אקרים זכר מדת רחבה לגבולותיה בטרם אפרשנה. ועבדך יודע כי קמן מצעירי המלך ארוני גדול מנבני ארצנו, אבל איני מורה כי אם מזכיר: אמרו לחכמונים יודעי העתים כי המקום הפתיה ללכת השמש בחנות שלה ומאונים ובהם ישתה סמוצא דבר השכל מרבתי המדינות כאלו התו בארץ מוצא שמש

ממני הסדאי בן יצחק בן עזרא מבני גלות ירושלים אשר בספרד, עבד ארוני המלך המשתחוה אפים אצל לעומתו והכורע אל מול מקום שבת נחלת מעלת גדולתו מארץ מרחקים. והפוש בשלותו והשמחה בגדולתו ובמנוחתו והפורש כפיו לאל בשמים להארץ ימים על ממלכתו בקרב ישראל. מי אנכי ומי חיי לעזור כח לחקות מכתב אל ארוני המלך ולבקר יקר תפארתו, אבל נשענתי בקשט נתיבה ומעגלי מישרים ומת יכולת סרעף למצוא אמרי שפר אצל הולכי גולה שוכתי רבצה אשר סר מעליהם הוד מלכות וימשכו עליהם ימי עוצר ומשפט ואותותם לא נראו בארץ. ולפי שבני הגולה אנו פליטת ישראל עברי ארוני המלך שרוים בשלוח בארץ מגורינו, כי אלהינו לא עזבו ולא סר צל מעלנו. ויהי כאשר מעלנו באלהינו הביאנו כמשפט וישת מועקה במתנינו, ויער את רוח הפקידים אשר היו על ישראל וישימו עליו שרי מסים ויכבדו עולם ויחצוים בחמה עזה ויכבדו תחתיהם ותמצאנה אלהים צרות רבות ורעות. וכראות אלהינו את עניים ועמלם ואספ עיזור ועיזוב היתה סבה מאתו היציבי לפני המלך ועלי הטה חסד ויסב את לבבו אלי לא בצדקתי כי אם בחסד ולמען בריתי. ובזאת עיני הצאון קודרים שובו ישע יצריניה ידי לוחציהם ותקפוץ ידם מעונש ויקל עולם ברחמי אלהיו :

ואבן יקרה וסחורת מלכים ומסרולת רוזנוב
 וכל המדות מצרים. ויאסוף המלך המלך
 עליה סגולת כסף וזהב ונכבדות וקהלות
 חילים אשר לא אסף כמותו מלך אשר היה
 לפניו, ומרי שנה בשנה הגיע קנינו על ידי
 מאת אלף זהובים. זה חק קנינו בכל שנה
 ושנה, ואין זה כי אם מרוב הסחורות הבאים
 מכל הארצות ומאייהם. וכל דבר סחורתם וכל
 אודותם לא יתכן כי אם על ידי ולפי דברי.
 שבח לאל הנומל עלי ברוב חסדיו:

ומלכי הארץ כשמעם את גדולתו ואת תקפו
 יובילו שם לו ויחלו פניו במנות
 ובחמדות, ומהם מלך אשכנז ומלך הגבלים
 שהם אל צקלא"ב ומלך קוסטנטינא ומלכים
 אחרים. ועל ידי תבונה מנתחם ועל ידי
 תצאנתם במלחם. תבונה שפתי תהלה לאלהי
 השמים אשר הטה אלי חסדו לא בצדקתי
 כי אם ברוב רחמיו. ואת כל השלוחים האלה
 מביאי אשרות אני שואל אותם תמיד בעד
 אחינו ישראל פליטת הגולה אם שמעו שמע
 לדבר הדרור לשורדים אשר כלו בעבודה

ולא מצאו מנוח. עד אשר הודיעוני שלוחי
 הרמא"ן הסותרים שאמרו לי כי יש ממלכת
 ליהודים קראים על שם אלכור (ובין
 קוסטנטינא ובין אלס מלך ס"ו יום צים אבל
 דיצטס יט ציינו לזמות רבות), ולא האמתי
 לדבריהם כי אמרתי לא יאמרו לי כדבר
 הזה כי אם לרצות אותי ולהתקרב אלי,
 ואשתומם על הדבר הזה עד אשר באו
 שלוחי קוסטנטינא בתשורה וכתב מאת מלכם
 אל מלכנו ואשאלם על הדבר הזה וישיבו
 אותי כי באמת הוא הדבר הזה וכי שם
 המלכות אלכור ובין קוסטנטינא ובין ארצם
 מולך ס"ו יום בים אבל ביבשה יש בינינו
 אומות רבות, ושם המלך המולך יוסף,
 ואניות באות אלינו מארצם ומביאים דגים
 ועורות וכל מיני סחורות והם אנשי אחרות
 ומכובדים, עלינו ובינינו וביניהם וחיילות
 ומנחות ולדם כח ועוז גדדים וחיליים
 יוצאים בוינים. ואני כשמעי את הדבר הזה
 מלאתי כח וחזקה ידי ואמצה תקותי, ואקד
 ואשתחה לאלהי השמים, ואפן כה וכה
 למצוא ציר נאמן לשלוח לארצכם לדעת
 אמתת הדבר ולדעת שלום ארצנו המלך ואת
 שלום עבדיו אחינו, ויפלא הדבר על כי
 רחוק המקום, והומין לי הקב"ה כידו הטובה
 עלי איש אחד שמו מר יצחק בר נתן וישם
 נפשו בכפו ויתגבר ללכת באנכותי אל ארצנו
 המלך ונתתי לו שכר גדול לרוב וכסף וזהב
 קרבותי להוצאותיו לו ולמשרתיו לכל דבר
 לדרך, וגם שלתתי מממני מנחה מכובדת
 למלך קוסטנטינא ואבקשה ממנו לעזור לשלוחי

שמש עד מבווא במקום הזה אשר אילו נקשר
 קו בגלגל השמש בהשתוות לילה ויום והיה
 הולך אל קצה דקו השני על חק התו הזה.
 הן נמצא מרחק מדינתנו מן התו שמונה
 ושלשים מעלות ומרחק קוסטנטינא ארבעה
 וארבעים ומרחק גבולכם שבע וארבעים
 מעלות. ולא הערכתיו להיות את זאת כי
 אם מרוב תמרון אשר תמהתי מוכר מלכותכם
 אשר לא הגיע אלינו ולא שמענו את שמעה,
 כי אמרנו אכן אורך הדרך יעלים ממנו את
 שמע תפארת ממלכת ארצנו המלך, אע"פ
 ששמעתי כי נפלו במקום ארצנו המלך שני
 אנשים מאנשי ארצנו, שם האחד ר' יהא
 בר מאיר בר' נתן איש נבון וסבר וגרסן.
 ושם השני ר' יוסף הגרים גם הוא חכם,
 ואשריהם מה טוב חלקם אשר זכו לראות את
 יקר תפארת גדולת ארצנו המלך ומושב
 עבדיו ומעמד משרתיו ומנות ה' נחלתו,
 ונקל בעיני ה' להפליא גם לו כחסד הגדול
 וזהו יוזני לראות את הוד ארצנו את כסא
 מלכותו ולתקבול פניו בעיניים:

גם אני לארצנו המלך את שם המלך המלך
 עלינו, שמו עבר אלהמן בן מחמד בן
 עבר אלהמן בן חכים בן השאם בן עבר
 אלהמן, כולם מלכו זה אחר זה וולתי מחמד
 אבי מלכנו אשר לא מלך כי מת בחיי אביו,
 ועבר אלהמן השמיני הוא הבא ארץ ספרד
 בהשתרף עליהם בני אלעכאסי קרובהם אשר
 הטה מלכו בארץ שנער בעת הארץ, ועבר
 אלהמן זה השמיני הפונה ארץ ספרד בקום
 עליהם בני אלעכאסי קיא בן מעדיא בן השאם
 בן עבר אלמלך זה הנקרא אמיר אלמוגין
 ושמו ידוע מרתעלם ולא היה כמותו במלכים
 אשר היו לפניו. ומדת ארצנו ספרד ממלכת
 עבר אלהמן והאמיר אלמוגין יהי אלהו
 עמו שש עשרה מעלות שהן אלף ומאה
 סלין, ואת מרת ארץ ממשלנו בגבולותיה.
 ארץ שמנה רבת נהרות ומעינות ובורות
 תצונות ארץ רתן ותירוש ויצהר רבת תבנות
 ועינים וכל מיני מגדים גנות ופרדים
 יצמחות כל עץ פרי ומפרחת כל מיני עצים
 אשר מעליהם מגלים המשי, כי הובשי לרוב
 אצלנו סאה, וגם בהררי ארצנו וביעריה
 מלקטים תולעת שני לרוב, וגם נמצא אצלנו
 דגרי כרכום למינן הרבה. ויש בארצנו מצא
 לכסף ומתריה וזבבים נחשת ונחשים ברזל
 ברזל ועופרת ואבני הפזק ואבני ספיר
 והבני שיש ואבני וכו' ומצא לאון, כי
 כן שמו בלשון ישמעאלים, אשר יבואו
 פחדים מאפסי הארץ והכלים מכל המדינות
 שאים רחוקים יגדורו אליה מארץ מצרים
 וסאאר המדינות העליונות מביאים בושם

וגם אמרו לנו ישישי הדור קדמוני, האמנם כי על מעלם נגודה שמר ועמדו חיל כשירים באף ובחמה. ויגנו במערה ספרי התורה וכתבי הקדש ועל זאת מתפללים במערה ובשביל הספרים למרו את בניהם להתפלל במערה ערב ובוקר, עד אשר משכו העתים וכרכו הימים שכחו ולא ידעו אודות המערה על מה הגנו להתפלל בתוכה אבל הגנו מנהג אבותם ולא ידעו על מה. ולקץ ימים קם איש ישראל ויבקש לדעת על מה יובא אל המערה וימצאה מלאה ספרים ויציאם משם, וכן היום והוא והלאה שמו ביניהם ללמוד התורה. ככה ספרו לנו אבותינו כאשר שמעו הקדמונים שומע מפי שומע והדרברים עתיקים. ואותן שני אנשים אשר מארץ הגבלים מר שאול ומר יוסף אשר ערבו לי להוליך אנשים אל ארונך המלך אמרו לי כי היום כמו שני שנים באו אלינו איש ישראלי מן נהור איש חכם נבון ושמו מר עמרם ואמר כי הוא מארץ אלוך והיה בבית אדוני המלך ומאוכלי שולחנו ונכבד אצלו, וכשמעי שלחתי אחריו מלאכים להביאו אלי ולא השיבתו. גם כזה אמצת תקותי וחוקה תוחלתי:

ועתה הנה חקוהי האגרת הזאת לאדוני המלך ותחנתי למלוך שלא תכבד עליי שאלתי. ויצוה להודיע את עברו כל הדברים האלה וכל עניני ארצו ומאיזה שבתם הוא ומה דרך המלכות איך ינחלו המלכים כסא כבוד המלכים, המשבט ידוע אם ממשפחה הראויה למלוך, ואם מלך בן מלך כאשר הוא מנהג אבותינו בהיותם שוכנים בארצם. ויודיעני אדוני המלך כמה מהלך ארצו ארכה ורחבה ערי חומה וערי הפירות, ואם היא משקה או גשומה, ועל אן תגיע שמשלתו, מספר חייליו גדודיו ושוריו. ואל נא תיר לאדוני המלך בשאלי מספר גדודיו יוסף ה' עליהם כהם וכי' ועיני המלך רואת, ולא שאלתי השאלה הזאת כי אם למען אעלם ברבות עם הקודש. ויודיעני אדוני המלך מספר המינות אשר הוא רודה בהם ומספר המס אשר ישיבו לו, אם יתנו לו מעשר, ואם אדוני חונה תמיד בעיר ממלכה ידועה או אם הוא יסוב את כל גבול ממלכתו, ואם האיים הקרובים אליו אם מהם מתידיים, ואם ישפוט את עמו לבדו, או אם יקים להם שופטים, ואיך עלותו בית ה', ועם איזה אומה יערך קרב ועל מי ילחום ואם המלחמה דוחה את השבת, ומי הממלכות והגוים אשר מביבותיו ומה שמם ומה שם ארצם ומה שם הערים הקרובות אל ממלכתו מן הרסאין ומן ברע"ה ורא"ב אלאבואב ומנהג הליכות

זה בכל צרכיו עד הגיעו אל המקום אשר אדוני חונה שם. וילך שלחתי זה אל קוסטנטינו ויעמוד לפני המלך ויתן לו כתבי ומכתו ויכבד את שלוחי ויתארת עמו כמו ו' חדשים עם שלוחי אדוננו המלך קורטבה. יום אחד אמר להם לשוב אלינו וכמו כן השיב את שלוחי ועמו אגרת וכתוב בה כי הדרך אשר בינינו וביניהם והאומות שבינינו בקמטה והים סוער לא יעברו בו אדם כי אם בזמן ידוע. וכשמעי את הדבר הרע הזה תרה לי עד מות ויצר לי עד מאד על אשר לא הקים את דבריו ולא עשה כרצוני, ותרב מהומתי ונכפלה רעתי. ואחרי כן רציתי לשלוח אפדת אל אדוני המלך מפאת ירושלים עיר הקודש וערבו לי אנשים מישראל להוליך אגרתו מארצם לניצבין ומשם לארמניא ומארמניא אל ברע"ה ומשם אל ארצכם. אני מרם אכלה לדבר אל לבי והנה שלוחי מלך הגבלים באים ועמם שני אנשים מישראל שם האחד מר שאול ושם השני מר יוסף, וכשמעם את מהומתי נרמו אותי ויאמרו לי תנה לנו אגרותיך ונתנו גניעם אל מלך הגבלים ובשביל כבודך ישנר כתבך אל בני ישראל היושבים בארץ התגרים וגם בן ישלחה אל ר"ם ומשם אל בלגראד עד שיגיע כתבך כרצונך אל המקום אשר אתה רוצה:

הברוך לבות (וכליות) הדחוקר כליות ידוע כי לא עשיתי כל זאת לכבודי כי אם לדרוש ולדעת האמת אם יש מקום שישגיר זממלכת לגלות ישראל ואין רודים בהם ולא זממלים עליהם, ואילו ידעתי כי נכון הדבר הייתי מואם בכבודי ועוזב גדולתי ונטוש משפחתי והייתי הולך מדר אל גבעה בים וכיבשה עד בואי אל המקום אשר אדוני המלך חונה שם לראות גדולתו וכבוד מעלתו זממש עבדיו ומעמד משרתיו ומנות פלימת ישראל, ובראותי את יקר תפארת גדולתו תאורנה עיני ותעלוזנה כליותי בתענה שפתי תהלה אשר לא עזב חסרו מעם ענינו: ועתה אם על המלך טוב ואם יראה במאוי עבדו תיקר נא נפשי בעיניו ויצוה את המופרים העומדים לפניו לכתוב אל עבדו תשובה הנוטה אלי מארץ מרחקים ויודיעני שורש הדבר ויסקר כל המעשה איך היתה גפילת ישראל במספר ההוא. ואבותינו ספרו לנו כי בתחלת שבתם היה שם המקום נקרא הר שעיר, ואדוני ידוע כי הר שעיר רחוק מן המקום אשר הוא חונה שם, וחנינו אומרים כי מכבר נקרא הר שעיר. אבל נתגלגלו הגזירות ויצאו מרעה אל רעה עד אשר נאחו בארץ אשר הם יושבים עליה.

המותרים והזולות אל מוצו אדוני המלך. יחידעני כמה מלכים מלכו לפניו ומה שמם ומה מלך כל אחד מהם ובאיזה לשון אתם סוברים. ובימי אבותינו נפל אצלנו איש ישראל נבון דבר היה מתיחס בשבט הן עד שמגיע לרן הן יעקב והיה מרבר בצעות וקורא שמות לכל דבר בלה' וכל דבר לא געלם ממנו. ובעמורו לדרוש בהלכה כך היה ואמר עתניאל בן קנו קבל מפי יהושע מפי משה מפי הגבורה. עוד בקשתי (הפליאה) מאת אדוני המלך להודיעני אם יש אצלכם זכר לחשבון קץ הפלאות אשר אנו מתחים זה כמה שנים ונצא משבאי אל שבי ומגולה אל גולה. ומה כח תוחלת המצפה להתאפק על זאת ואיככה אוכל לתת דמי על תרבו בית תפארתנו ועל פלימת חרב אשר באו באש ובמים אשר נשארו מעט מהרבה וגרד מכבודו ונשב בגולה ואין לאל דינו באומרים לנו כל היום לכל עם ועם יש מלכות ולכם אין זכר בארץ. וכאשר שמענו את שמע אדוני המלך תוקפו מלכותו ורוב חייליו תמנהו ובצא נשאנו ראש ותחי רוחנו ותחוקנה ימינו ותחי ממלכת אדוני לנו לפתוחן פה. ומי יתן ספות השמיעה הזאת כח כי בזה תרבה גדולתנו. וברוך ה' אלהי ישראל אשר לא השבית לנו נזל ולא השבית איש ולממלכת משבטי ישראל. יחי אדוננו המלך לעולם. והייתי שואל בעד דברים אשר לא שאלתים לולא כי יגורתי להכביד על אדוני המלך בהרבות מלים כי לא כן דרך מלכים. ואמנם כבר הרביתי והגני מודה בזאת. ואל יאשימיני אדוני כי מרוב שיהי וכעסי דברתי עד הנה אבל כמוני ישנה וכמהו יסלת, כי אדוני יודע כי אין עם גולה דעת ולא עם בני שביה וטושיה, ואני עבדך לא פקתי עין כי אם בתוך גולה ודלות על כן יש על אדוני המלך מאמתת החמד ומאורח האמת להעביר שניוני עבדו. ובלא ספק כבר שמעת איך היו מכתבי מלכי ישראל ומה אנרותיהם ומה מנהגם בספרי שליחותם, ואם על המלך טוב יעביר שגנת עבדו כידו המובה וכתמדו הגדולה. ושולם רב לאדוני המלך לו ולזרעו ולביתו ולכסאו עד עולם. ויארץ ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל:

וזאת תשובת יוסף המלך התוגרמי.

אל רב הסדאי ראש גולה בן יצחק בן עזרא הספרדי הנחמד אלינו והנכבד עלינו, הגה אודיעך שבא אלינו כתבך המכובד על יד ר' יעקב בן אליעזר מארץ נמץ ושמתנו כו וששנו על בינתך והכמתך, ואמצא כתוב

בכתבך המקום ארצך ארכה ורחבה ויחוס עבר אלהסן המלך המלך עליה ויקך תפארת גדולתו. ועזרת האל לו עד כבישתו מדינת מורח. עד שנשמעו עוצם מלכותו בכל הארץ ופחדו על המלכים. גם הודעתנו כי לא שמעתם אודותנו אילולא שלוחי קוסטאנטינא לבוא בכושרות ויספרו לכם מלכותנו ודינינו, לפי שהייתם מכובדי אותו לפניו ולא הייתם מאמיני בו. ובקשת להודיעך אמתת הרברים מלכותנו ויחוסנו ואיך נכנסו אבותינו בדין ישראל האירי האל עינינו ושבר קמינו, עוד בקשת לדעת מדת ארצנו ארכה ורחבה והגוים אשר סביבותינו והמשלמים אתנו והגלחמים עלינו ואם יתכן לבוא שלוחינו אל ארצכם ולהלות פני מלכםם היקר והגעים שהמשיך לכבות לאהברו בוטב רכיו והביאם באהבתו ויושר מפעולותיו, לפי שהייתם מאמיני לכם כי אין לישראל מקום ממשלת וממלכה שהיו ישראל נהנים בדבר הזה והיה להם לדרמת לב ומענה לשון ושבת ותגלה בעיני האומרים להם כי אין לישראל שארית ולא מקום ממשלה וממלכה. ואנחנו משיבים תשובתך על דבר ודבר עם השאלה ששאלת בכתבך תשובת הששים כך והשמתים בתכמתך. אשר זכרת מארצו ויחוס המולך עליה כבר נשע אלינו וכבר היו עלינו אבותינו אגרות דרישות שלום והדבר הזה הוא שמר בספרינו ידוע לכל זקני ארצנו. ונקדש מה שנקדש בעיני אבותינו ונשים אותו ירושה לבנינו. שאלת בכתבך מאיזה אומה ומאיזה משפחה ומאיזה שבט אנתנו:

דע כי אנתנו מבני יפת ובני תוגרמה בנו, ומצינו בספרי יחוסים של אבותינו שהיו לתוגרמה עשרה בנים ואלה שמותם: הראשון אגויר, תירוש, אור, אוגני, בול, תרנא, כור, זגור, בלגור, סאור. אנו מבני כור הוא השביעי, כתוב אצלו שבמינו היו אבותי מתי מספר והקב"ה נתן להם כח וגבורה ועשו מלחמה עם גוים רבים ועצומים מהם ובעור האל גרשום ויירשו ארצם וברחו וירדפו אחריהם עד העבירים הנהר הגדול ששמו דונ"א עד היום הזה הם הנונים על נדר דונ"א וקרובים לקושטאנטינא, ויירשו כוריים את ארצם. ואח"כ עברו דורות עד שעמד מלך אחד מהם ושמו בולאן היה איש חכם וירא אלזים, בוטח בו בכל לבו ויסר את הקוססים ואת עובדי ע"ז מן הארץ ותוסה בצל כנפיו. ונראה לו מלאך בחלום ואמר לו, בולאן ה' שלחני אליך לאמר שמעת את הפלתך ותחנתך הנה ברכתך והרכייתך ואקיים מלכותך עד סוף הדורות ואמסור את אויבך בידך ואתה עמד בבשר

ונפלאות גדולות והציונים ממזרים מעברות
 פרעה והעברים בים בתרבה ורודפתים סבע
 והוריד להם הים ויציא להם מים מצור ונתן
 להם את התורה מתוך האש והנחילם ארץ
 כנען ובנה להם בית המקדש לשבת ביניהם
 ואח"כ המאו לו ויכעם עליהם וישליכם מעל
 פניו ופזרם לכל רוח ולולא זאת לא היה
 כדון ישראל בעולם. השיבו המלך ככה
 דברת דברך דע באמת כי אני אכבדך,
 ביום השני שלח המלך בשביל אלקאדי של
 הישמעאלים וישאלו ויאמר לו הודיעני
 האמת מה יש בין דין ישראל ובין דין פרס
 איזה מהם הטוב. וישבורו אלקאדי ואמר לו
 דין ישראל הטוב וכולו אמת ועמדה תורת
 ה' וחקים ומשפטים צדיקים ובשביל שחטאו
 לו ופשעו בו כעם עליהם ויתנם ביד אויביהם
 השיבו המלך כבר דברת לי האמת ואמנם
 אכבדך. וליום אתר קרא לכלם יחד ויאמר
 אליהם לפני כל שריו ועבדיו ועמו, מבקש
 אני מכם שתבדו לי איזה הטוב והישר מן
 הדינים. והתירו לדבר ולא היו מעמידים
 דבריהם על יסוד עד שאמר המלך לחכם הפרסי
 דין ישראל ודין ישמעאל איזה הטוב מהם.
 ענה החכם ואמר דין ישראל הטוב, ועוד
 שאל לאלקאדי ואמר דין ישראל דין פרס
 איזה הטוב, וענה האלקאדי ואמר דין ישראל
 הטוב. ויען המלך כבר הודיתם בפיכם שדין
 ישראל הטוב והישר ואני כבר בתרתי בדון
 ישראל שהוא דינו של אברהם ואל שדי
 יהיה בעורי והכסף והזהב שאמרתם לתת לי
 הוא יכול לתת לי בלא צער ואתם לכו
 לשלום אל ארצכם. וסן היום שהוא והלאה
 עזרו האל שדי ואמץ את כחו וימל את בשר
 ערלתו הוא ועבדיו וישלח ויבא אחד מחכמי
 ישראל ויפרשו התורה ויסדרו לו כל המצות.
 עד היום הזה אנו על הדין הנכבד והאמתי
 יתברך שמו של הקב"ה לעולם. וסן היום
 שהוא שנכנסו אבותינו תחת כנפי השכינה
 הכניע לפנינו את כל אויבינו והשפיל את
 כל האומות והלשונות אשר סביבותינו ולא
 עמד איש בפנינו עד היום וכלם לנו למס'
 ע"י מלכי פרס ומלכי ישמעאל:

ואחזר הדברים האלה עמד מלך מבני בניו
 ושמו עובדיה צדיק ישר, הוא חדש
 הממלכה והעמיד את הדין כדון וכהלכה
 הוא בנה בתי כנסיות ובתי מדרשות וקבץ
 לרוב מחכמי ישראל ויתן להם כסף וזהב
 לרוב ופרשו לו ארבעה ועשרים ספרים
 ומשנה ותלמוד וכל תקון תפלות חונים והיה
 ירא אלהים ואהב התורה והמצות. ואחריו
 עמד חזקיה בנו ואחריו מנשה בנו ואחריו
 עמד חנוכה אחי עובדיה ויצחק בנו וחבליך

התפלל לפני ה', וכן עשה. וירא אליו
 שנת ויאמר לו ראיתי את דרכיך ורציתי
 שאת מעשך ורעיתי כי תלך אחרי בכל לבך
 ואני הפץ לתת לך מצות חק ומשפט ואם
 תשמור מצותי ומשפטי אברכך וארכך. ויען
 ויאמר למלאך הרובר אליו אתה ידעת אדוני
 מהשבות לבי וחזרת כליותי שלא שמת
 במצותי אלא כך, אבל העם שאני מלך
 עליהם הם כופרים לא אדע אם יאמינו בי.
 אם נא מצאתי חן בעיניך ואם עלי יתגלגלו
 רחמיך הראה לפלוגי השר הגדול שלהם
 והא יעורני על זאת. והקב"ה עשה כרצונו
 וירא לשר ההוא בחלום וכאשר השכים
 בבקר בא ויגד למלך והמלך קבץ כל שריו
 ועבדיו ואת כל עמו ויגד להם את כל הדברים
 האלה. וייטב בעיניהם הדבר וקבלו עליהם
 את הדין ונכנסו תחת כנפי השכינה. וירא
 אליו המלאך עוד ויאמר אליו הנה השמים
 ושמי השמים לא יכלכלוני ואתה בונה בית
 לשמי. ויען ויאמר רבש"ע מאד אני
 מתבייש לפניך שאין לי כסף וזהב לעשות
 כמו שיתכן כאשר ברצוני. אמר לו חזק
 ואמץ קח עמך כל חייליך וקום לך אל ארץ
 רודלא"ם ואל ארץ ארדיל"ה הנה נתתי פחדך
 ואימתך בלבם ומפרתים בידך והנה ומנתי
 לך שני אנצרות אחר של כסף ואחזר של
 זהב ואני אהיה עמך ושמרתך בכל אשר
 תלך ותקח את הממון ותבא בשלום ותבנה
 בית לשמי. והוא האמין בו ויעש כאשר
 צוהו. וילחם והתרים המדינה ושב בשלום
 וחקקיש הממון ובנה ממנו אהל וארון ומנורה
 ישלחן ומזבחות וכלי הקודש, עד היום הזה
 הם שמורים בידי וקיימים, אח"כ הלך
 שמעו בכל הארץ ושמע מלך פרס ומלך
 ישמעאלים ושלחו להם מלאכתם בממון
 גדול ובמנחות רבות עם חכמיהם להמנות
 אל דיניהם. והמלך היה חכם ויצו להביא
 חכם שישמעאל ופרס וחקק וישאל היטב ושם
 אתם יהיו לברר בדיניהם, והיו שוברים
 אחד את דברי חברו ולא היו מסכימים על
 דבר אחד. כשראה המלך כן אמר אל חכם
 שלי מלך פרס ואל הישמעאלי לכו אל
 אהליכם ועד יום השלישי אני אשלח בערכם
 ותבואו אלי. ולמחר שלח המלך בשביל
 החכם הפרסי ואמר לו אני יודע כי מלך פרס
 גדול מאלה המלכים ודינו דין מכובד ואני הפץ
 בדיניך אבל שואל אני שמעך שתאמר לי
 האמת, דין ישראל ודין ישמעאל איזה מהם
 טוב. ענה החכם ואמר יחי אדוני המלך
 לעולם דע באמת כי אין דין בכל העולם
 כדון ישראל שהקב"ה בחר בישראל מכל
 האומות וקראם בני בכורי ועשה עמדם נסים

הנהר מושך והולך. ואנו יושבים במדינה כל החורף ובתחילת ניסן אנו יוצאים אל המדינה והולכים איש אל שדו ואיש אל גו ואל עבודתו, ועוד כל משפחה ומשפחה יש להם אהות אבותיהם ידוע נומעים וחונים בגבולם בשמחה ובשירים לא ישמע אדם קול נוגש ואין שמץ ואין פגע רע. ואני ושירי ועברי נסע ונלך מהלך עשרים פרסאות עד שנגיע לנהר גדול הנקרא וורשא"ן ומשם נסובב עד שנבוא אל קצה המדינה, זו מרת ארצנו ומקום מנותחנו. והארץ אינה גשומה הרבה ויש בה נהרות רבות מגדלים דנים לרוב, ויש בה לנו מעיינות רבות והארץ טובה ושמנה שדות וכרמים וגנות ופרדסים כולם משקים מן הנהרות, ויש לנו כל עץ פרי לרוב מאד, ועוד אודיעך גבול ארצי לצד מזרח מהלך עשרים פרסאות עד ים גרנא"ן ולפאת דרום מהלך שלשים פרסאות ולפאת מערב מהלך ארבעים פרסאות. ואני יושב בתוך האי, שדותי וכרמי וגנותי ופרדסי בתוך האי. ולפאת צפון מהלך שלשים פרסאות נהרות ומעיינות רבות. ובעור ה' אני יושב לבטח. ועוד שאלת מרבר קץ הפלאות. ואנחנו עינינו אל ה' אלהינו ואל תכמי ישראל הישיבה שבירושלים ואל הישיבה שבבבל ואנו רחוקים מציון. אבל שמעו שמענו שברוב העונות תעו ההשכונות ואין אנו יודעים מאומה. אבל יישר בעיני אלהים ויעשה למען שמו הגדול ואל ימעט לפניו חורבן ביתו וכישול עבודתו וכל התלאות אשר מצאתנו, ויקיים בנו ופתאום יבוא אל היכלו וכו'. ואין בידינו כי אם נבואת דניאל, ואל אלהי ישראל ימחר הגאולה ויקבץ גלותינו ונפצותינו בחיינו ובחייך ובחיי דכל בית ישראל אהבי שמו. וזכרת באגרתך שאתה מתאוה לראות פני. גם מאד אני כוסף ומתאוה לראות פניך הנעימים ויקר תפארת חכמתך וגדולתך, ומי יתן והיה כדברך. ולו זכיתי להתחבר עמך ולראות פניך הנכבדים והנעימים הנחמדים. אתה תהיה לי לאב ואני אהיה לך לבן ועל פניך ישק כל עמי ובדברך היותי יוצא ובא ובעצתך הנכונה, ושלוש רב:

בנו ומנשה בנו נמי בנו מנחם בנו בנימן בנו אהרן בנו. ואני יוסף בן אהרן הנזכר זכולנו מלך בן מלך ולא יוכל זר לישב על כסא אבותינו. יהי רצון מלפני ממליך כל מלך שיתמיד מלכותנו בתורתו ובמצותיו: ואשר שאלת מהלך ארצנו וארצה ורחבה. היא על יד הנהר הסמוך לים גרנא"ן לפאת מזרח מהלך ארבעה חדשים. ועל יד הנהר חונים אומות רבות לרוב עד אין מספר. כפרים ועיירות וערי מבצר והם תשע אומות ואין חקר ומספר להם, כולם נותנים לי סס. ומשם יסוב הגבול עד גרנאן כל יושבי חוף הים מהלך חודש כולם נותנים לי סס. ובעד דרום המשה עשר אומות רבים ועצומים לאין מספר עד בא"ב לאלאבאב והם חונים בהרים וכל יושבי ארץ באסנא ותנת עד ים קוסמנטינא מהלך ב' חדשים, כולם נותנים לי סס. ובעד מערב שלשה עשר אומות רבים ועצומים חונים על שפת ים קוסמנטינא. ומשם יסוב הגבול לפאת צפון עד הנהר הגדול ששמו יוז והם יושבים פרוות בלא חומה והולכים בכל המרבר עד שמינעים עד גבול ההגרא"ים והם רבים כחול אשר על שפת הים כלם נותנים לי סס. ומדת ארצם מהלך ארבעה חדשים. ואני יושב על מבואות הנהר ולא אעזוב את רומיים הבאים בספינות לעבור אליהם, וכמו כן לא אעזוב את כל אויביהם הבאים ביבשה לעבור אל ארצם ואני אלהם עמדם מלחמה קשה, ואילו עזבתים היו מכחירים כל ארץ ישמעאל עד בגרא"ד. ועוד אודיעך שאני יושב על הנהר הזה בעזרת שדי ויש לי בתוך מלכותי שלש מדינות. האחת יושבת בה המלכה עם נערויה ומריסיה, ארכה ורחבה המשה על המשה פרסה עם מגרשיה והכפרים הסמוכים לה. והיושבים בה ישראלים וישמעאלים ונצרים ואומות אחרות מלשונות אחרות יושבים בה. חמרינה השנית ומגרשיה ארכה ורחבה שמנה על שמנה פרסאות. וחמרינה השלישית אני יושב בה עם שרי ועברי וכל משרתי הקרובים אלי, והיא קמנה ארכה ורחבה שלשה על שלשה פרסאות, ובין החומות

לר. יהודה סוקמאטי בעל פירוש קול יחודה

והאיש עמי וזרתי והנה שלשה אנשים עלי, ה"ה שלשה הגאונים האחרים הגוראים כמחריד אבינו, וכמה"ר רפאל צ'יראלי ר"י, והסגולה כמחריד יהודה סרואל ישר"י.

פוארס טורא כמראה מלאכי אלהים עולים. ויורדים היו כאשר סרו אל אהל ביתי. וזרתי וזרתי לקראתם מפחה האהל והשתחוה ארצה. ויגשו אלי ויאמרו לחבר את אש מלאטן קן בעיניך אל קן פוערו על דעת חביבך. ויקח את מעט מים ורחץ שכלך והשמן תחה העץ להגדיל עצה להסליף פוער. וקחה נא פת לחם לסעד לבט כי על כן באת בלל קריאשך בספר הכוזרי. ועשה הרחב לו נקבי משכיות כותי: ועשה לו: ביארורו מעטמים כאשר אהבת. ש"ה: כותמו בארצתי אלה בסמךך הגר תרשים בכתב ארת ימיקר ושוב נשוב אליך כעת חיה וליאודה בן. ויהי בהרימי אלה בית כותם חרדתי חרדה גולה עד מאד צבואה נכעמי וכתבותם ואומר אך חשך הסכלות יפועמי חדל להיות ליהודי אורת כלמשים המשכילים בהבנת דברי הספר הזה החתום. איה לי כי גרתי משך זמן ארוך יגר לא קיבתי אל סחה ביתי. ויהי אפוא הוא הד יד ויבא לי אגן מעמסה נעמדה לא אוכל לה. מה זרז עשה ה' להים לי להעיר את רחסי הסהורה לבקש ממני גדולות ועזרות כללה. מחין לי קחה סולה ללש ולעשות עונות. היסם הם רועים בן בקרך וטוב כדי להאילבה לשעור בהרדל חרית פ' לפועלי. אם כן למה זה חכמי למה זה נחמתיך. אהף חמם אלד ואני לא זקנתי. אז קמו האנשים וישקפו על פני ה' קשה של זעם, ויחזיקו בכף מעלי, אשר בקי-י למעול מעל במיעט חסמם ויקרעוהו. ואשים נפשי בכפם לעשות בה כטוב בעינים. ואקרב אל המלאכה ימרחו לעשות אורה ואתן לפניהם לשונות ע גים בהרדל. קמ: קמא שחקמתי מ'סית ויחיתית קמיהו. ויאכלו נראים כאלים רשין רשון מסחלק. מדם היה זאת להם ומפרי מעליהם יאכלו: **דן** אל גבאי בפעולת השכלת עצמו המעולה שבפעולות השכיח: דיה: ריה: רחשית לו לרצף אל מחשבת מעלה עיונו מעשה מלאכה שמים וארץ. גם מלאכיו עושי רצונו אשר עחקו גם גברו חיל צפולת השכלתם הכי נכבדת. הנה הכס גבוי: כה עושי דבריו בהיעטם הנוסים היקרים או בלמס אנה ואלה בשליחותו של מקום. והגלגלים אשר נש' לבס אורחם בחכמה תשוב: מחשבות בעיון על דעת שלימים וכן רבים. הלא גם הם עושי מלאכה דרך גלגולם לרצון קודם. אם כן למה זה יעמוד בצרוק האף הלבב. יעלים לבלי ימן זרע השלמות לעצמו בשני החקים האלה. קן האדם היה בלי ספק כאלה: מהם לדעת טוב בעיון ובמעשה, אשם כי לא חתיה ספארשו שלימה בעון. בעדעט חי עם שובני בני חמר אשר בעפר יסודם, רק שלימות המעשה ייחוד אז אליו. עד יפשים אדמתו ויעל אל ה' בסערה השמים לחיות גועמו ולבקד בהיכלו עם בוי ביהו מלאכיו רוחות ישר יחזו פיעונו. העון המ' שב האדם בחיים הגרועים הללו הלא מוצד הם או יאמינו כי אם ינצו אחד מחטונן מעין דונמת האור הבהיר האה והמאחזת אשר יהנה ה'ח"כ ממנו מדי ועלותו בבת ה' אחי: הפחד הגוף מעמו וחי נסשו נח סלה. ובאור הניצוץ ההוא המושג לו בכאן יראה אור כי יהל בשלמות: המעשה אשר בו ח'וי עיקר ערש צבועה' כאמור, ושיזכר באחשבו: שלמת העיון בעולם האשפות אשר הם ידקים יקנו בעצרות ראיהם ליהנות מזיו שכניה. אך לא האדם דרכו להציב גבולות פועשים לו חיים ממרדכי עיניו אשר יראה. רק כאשר יפית עליו בעל האדם מלג עליו. כי על כל מואל פי ה' בהגבלת מעשיו יחיה האדם לא זולת זה. פלם ח"כ מעגל רגלו בצדק אורחותיו הסולק בעל החלומות האדוקים הלה בא להגיד למך הטוצי ישרו, ששם היות כונה רציה וגם כי חיליים יבדר ביחרון הספר מעשהו. מה כשרון לבטלו בלתי אם עמדו אל שפרון המעשה הנ"י אל קודם. גם פי זדיק יעב חכמה הוא החבר הגאה אשר לפני מך כורח יחייג. כי גראשו אשם על מעשה האלוים כי לא יוכל האדם למחז את המעשה ה"צי אשר נעשה אחת הששם. ובשגם יעמול האדם לבקש ולא ימאל. וגם אם יאמר החכם הפילוסוף לדעת לא יוכל למחז. הורה גבר כי זאת הורה אשר שם משה מסי עליון לפני בני ישראל. ה' ה' הנהיגה להם במים עיזם מדיים נטבור באני ש"ע וזי חדיד א': מחז החסן אשר אליו הוא טשא את נפשו להציב לפני ה' בצרעתם חמיום. וכן האמה' כי אלהים בגן עדן וחרונו כל עץ חמד לנהלה בכל חכמה ומ' ע בעיון ששש. ה' ספור בה אקום בה שאין בה המלך סהרה כלום. ויעריך על זה ערך לחם לפני ה'. מלחמה לה' צעם הולך אחר טרירות לט להסתכס בסגרת שכלית (בעיני תורתו). ועבר עליו רוח קנאה ה' צנחתי אשר נסעה מזה כי שמו טורמים נלכה דוחיה לבקש לו כלי דחות (לעקור כורה בר' פ' פרי') כמחמה ישראל, והוא כסה עיניהם הר סיני בגיבית ונעשה כאומר להם אם אתם מקבלים את הורה האה מ'כ ולא שם הלה נטרותם להשיב על טובתיה. וכן ראיט (רשע) שטרטים, כי חתה קבורתם) מכה מעטתיו והטובותיו הגלות. יישר כמו ששבר מלחמותו על, כי נדקם ה' עשה ומשפטיו על דבר אמת ה' לעולם עומדת:

ועתה ודעה נרדפה לדעה נשואה של פסוק שכל קוי ספוריו נמשכים אל מרכזו ושם הם ששים ללכת . ואחיה הנכי אשים לבי כי על נקודה זו סובב סוליך . להניח ולהורות שאין מחקרנים אל האליהם כי אם במצות האליהם שפגשם , אשר לו נחמנו עלילות בהגבלת ספורים משקלים ומקומות עם כנולה הלהם על ה: על שפגשם . דבחה נחיה ונחא סליק . ויה פרו מחוק לחמו וזכרו יום לנטון בכל חגיג אמריו . ולא זו מחבב הורחה בטולת קשר אמן עבדתי אלהים במסכתה ביו ישראל לאליהם ששם ים על ידי התורה הא' היא בארץ הקדושה , אשר על כל אלה חל כפל אמרחה ז"ל במכילתא , ארבעה נקראו קיין . ישראל נקראו קיין שנאמר עם זו קייט . ארץ ישראל נקראת קיין שנאמר קויה שמים וארץ . בית המקדש נקרא קיין שנאמר ויביאם אל גבול קדשו הר זה קנחה ימית . התורה נקראת קיין שנאמר ה' קניי ראשית דרבו , ויבאו ישראל שנקראו קיין לארץ ישראל שנקראת קיין ויבנו בית המקדש שנקרא קיין בזכות התורה שנקראת קיין ע"כ . כי הנה מקדש ה' כוננו ידיו להתחברות כבודו אלינו כלמרו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם וכאמרו לשכנו חדרשו וזבחה שמה . וזבחה הכזמו על ארבעתם בדברי הנביא ישעיה (ה') כרם היה לידידי וגו' כי כרם ה' זבחות בית ישראל . לקרן בן שמן . זו ארץ ישראל . ויעזקו ויסקלשו ויטעוהו שורק . זאת התורה אשר עם לפנייה לעבדה ולשמרה . ויבן גבול בחובו וגו' . זה בית המקדש , וכמו שדרשו ז"ל (סוכה פ"ד) מגדל עם בנת'ק יקב וזו הנחמה וכל יקב אלו השי'ין ע"כ . ואלה הנחלות אשר נחלו אוחזו ראשי אבות המטות עם במכילתא ז' מרס ירבעם נקראו נחלה . ישראל נקראו נחלה שנאמר והם עמך ונחלתך . ארץ ישראל נקראת נחלה שנאמר בארץ אשר ה' אלהיך נתון לך נחלה . בית המקדש נקרא נחלה שנאמר כבר נחלתך . התורה נקראת נחלה שנאמר וממחנה נחילת , אמר הקב"ה יבאו ישראל שנקראו נחלה לארץ ישראל שנקראת נחלה בית המקדש שנקרא נחלה שנקראת נחלה עם :

דן כל אלה בהגמדם יחד יחמלו העולם כלו אורה ושמהו ושמן ויקר , ובהספרד חבילה זו אז בעברת ה' זבחות נעשה ארץ תשפסכנה אבני קדש ויועם זהב התורה הנחמדת מוכב ומפז ובני ליון היקרים המסולאים כפז נחשבו לנכלי חרס . ועל זאת התפלל קול הקיוד דניאל חיש חמודות לפע לנו על הרבות וירושלים ה' כלל דקדוהיך ושב נא ארץ וחתמך מעירך ירושלים ה' כי יהיה חמלו מחמת על ירושלים ועל קדוש ששכני עליין ועל ישראל עם תורת אל בלבם , וכמו שהטיב הרי"א לראות (משן י' חמר ה') כי חמלה זכר ירושלים באמרו ה' ככל דקדוהיך יבא נא ארץ וחתמך מעירך ירושלים ה' קדשו וגו' , ובכחוב הנמשך העלה זכרון בהמ"ק באמרו ועתה שמע אלהינו אל תפלת סדך ואל תחנניו והאר פניך על מקדש השמש למנו ה' , ואחרי כן בלא הכתוב העלוי לזכר עם כריתו טעור עשדותו באמרו הטה אלהי אונך ושמע פקח עיניך וראה שוממוחיו בבחינת העם שהיה חרב ושמש , וזירף זכרון ירושלים לשם באמרו והיעיר אשר נקרא שמך עליה כמו שזירף למעלה זכרון העם לירושלים באמרו כי בתפלות ובעשות אבותינו ירושלים ועמך לחרפה לכל סביבותינו , כי עין נראה העדר הלהות בהספרד איש מעל אחיו , ואי לו האחד מהם שיפול ואין שני להקימו ואחר כך כלל שלשום בלשוננו המשולש ה' ששמה ה' סלחה ה' הקשיבה . ועל סביבותם שב באמרו ועשה אל תפלת למעך אלהי רמו לבית המקדש בית תפלתו כלמור . כי שמך נקרא על שירך כנגד ירושלים ועל שמך כנגד עם ישראל בעל ברית לאליהם לתורה ולחשודה , וזה כל פרו גסה הנצית לישובת אלהינו כי יבא ליון נוהל מחזור עטרת התורה ליושבה במקום עיקר שמירתה . אז ישמה ישראל בעושי בני ליון במלכס אשר יחירו בריחו תבל והרוו אלו כל הגוים , כעבר איש האליהם ישעיה (נב') והיה באחרית הימים נכון אלהי הר בית ה' בראש הרבים וגו' והלטו עמים רבים ואמרו לבו ונעלה אל הר ה' כי בית אלהי יעקב יורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו כי מליון תלם תורה ודבר ה' מירושלים . וזקדו יחדו אמרי קדוש בעל מערכת האלהות באמרו (פ' י') ואם השכלת אזו ידעת כי ישראל והתורה והמנוח וארץ ישראל ובית המקדש כלם לריכוס לפנין השלמות ולא יחסר אחד מהן בומן השלמות שאז ליונות המשית , והכל דבוק אחד וכו' , ועיוין שמה :

וכזה יפו פעמיו בעשלים כנתיב סדרו אשר בו מלעדי נבר כוננו ממזרח פסר עד מבואו . פי דקד לפניו והלך בשמו לדרך פעמיו . והיה ראשיתו עיקר כשרון המשעה הרגיו אשר יבחר בו האל ויקריבו אליו . ונתגלגלו הדברים משין המאורעות עד סימן י"א אשר היה דבר החבר הראשון לו להשיב את מנכיו לאמר אנתנו תאמינים באלהי אברהם יצחק ויעקב המוליד את בני ישראל ממלרים באותות וכומפתים וכו' ששם עלו ארבעת הקיינים והחמלות שהקדמו , וכמו שיתבאר שם בשער מקומו . ועל ידי נגלוט ספורים שמתה דברו בסיון כ"ז אשר הניב לו במקום ההוא התחברות כבודו יתברך אל ישראל סגולתו באמנוסת התורה . ועל סביבותם כלל הנמשך ממנו והלהא עד סוף הנמאר הראשון . וכמו שיתבאר סימן כ"ט בחלוקה פרטית מדוקדקת :

ובראש הנמאר השני הניב לו יד כביאור תוארי הכורה כי היה זה מבוא אללו לגלגל ספורו על כבוד ה' שאז ליון אור אלהי מועיל אלל עמו ובאלו . ובכך העלה רוחויו אל מול פני הורחאו . שהתהכרות כבודו יתברך אל ישראל באמנוסת התורה כמדובר לא יסלם כי אם באדמת הקדש כנט

כמו שהורה במשל הכרס המוזכר לו שם סימן י"ב ומן זו והלאה. כי מסרי דבריו שם עד סוף החלמה תשבע הארץ הקדושה תכסיסו שלמות כנבואה וזולתה. והשקה הרים מעלויות ספריו לירות על גולת העבודות התורות להוציא לשם השלמות מן הארץ היא הנבחרת לשם זו כמר לו יא כי מן הארץ היא. יא מאשר בדבוק האלהי הנכסף. ולכלם נתן לאיש חליפות מלות ממולאות בתרשים שהם וישפה להביע ולהשפיע מעלת שבהם להלל מחד, וכמו שדוקקת במאמר ההוא עינין סדר חלוקתו בראשיתו:

ובמאמר השלישי רגלו עמדה במישור הסדר. כי מאז הוחל בשני לקרוא בשם החסיד עובד האלהים אלגנו והוא סגולה שגולתו אשר בה ובאמצעותה ישלם עינין הדבוק האלהי באומה כמבואר שמה. ולא נגמרה מלחמה בשני לנסות ויזכרו במקומם הנאות. על כן יא לקראתנו בראשית לירות על שלמות החסידים המרביים שלום בעולם. ואחרי כן סמך לזה עינין הקראים החולקים על קבלת התורה בעל פה עם האומה שמו שיבא. והם הגורמים לשכינה שחסתלק הפך הסגולה הנוכרת, ועל ידי סמיכות הפך להסך יוכר ויבחר על כריו. על דרך שכתם ורואים בין לידק לרשע בין עובד האלהים לאשר לא עבדו. וזאת שנית יועילו ומעשו שם להורות על פה היה עשם מעמי התורה, כי אין לתורה שבכתב וזאת תורה שבעל פה לורה בשלמה, ולואח י"ב יקרא תורה אלהית כי מתיישב לוקחה וזאת, והורה י"ב על מעלת חמיו ויבשר במקום אשר יבחר ה' כי מניין תאז תורה וגו'. וכל זה הוא לשלמות מאמרו בשני ובדקאון, ויבשר בזה על תום כל המאמר, וגם שם שפתח דבריו ואירו משפטי סדר חלוקתו אשר חשים לפניך:

והרביעי יהיה פרוי בראשיתו קדש הלוולם לשמותיו יתברך הקדושים הכלמי נמחקים אשר מהם יתגלגל תשלוט ביאור העינין האלהי הדבך באומה. הוא מראה דמות כבוד ה' אשר לא נחבאר ענינו עד הנה אך דבר שפתיים. ושם ורחיב נקבי משכיתו כלאר טובל שאח. ולא זו מחבב שם את הרשום י"ב בדבריו הקודמים לשכון כבוד בארגו. ומעלת התורה השלמות אומתני גם ביתר החכמות למישיה ואו אשר ישייבו שמה מעגלות ספריו שמה, לפתח המאמר ההוא רובך נדקדוק חלוקתו. וככן הראית לדעת כי ארבעה פטים לכל אחד מהמאמרים הללו ארבעתן. איש אל עבר פטו ילכו ויבטיב בלבנתן על ארבעת הקיינים והנחלות שזכרנו למעלה ודמות אחד לארבעתן, עם היות בכל אחד מהם פטים חדשות ותוספת לקח. המה הפטים אשר ראיתו כבר כי איש אל עבר פטי השוא ילכו:

ובמאמר החמישי נאכל את פרוי להוסיף לו תבונתו. בעיני החכמות אשר לא מבני ישראל המה, ואולם עבדו וזאת העמיד החכמות אשר בתוך תרונה. עבדו הראותני כי הכל המה מעשה תענואים. ולמען ספר כי יש יתרון להכמות האמתיות המבובלת מן הבטלות אשר נתן האדם את לבו לדעת חכמה ברב כעם ודעת הוללות ברעיון רוח ביתרון האור מן החשך. כדבר איש האלהים בספר הזהר פ' זוריע וז"ל תניא ורואתי אתי שיש יתרון לחכמה מן הבטלות כלומר מן הסכלות ומתאם חובב הוא על רב נש דאוליף החכמה למינין מן שטותא ולענדע לה בנין דחתי תועלתא להכמתא בנייה כמה דחתי תועלתא לנהורא מהאובא דאלמלא תשובא לא אשתמודע חכמתא נהורא ולא אחיה תועלתא לעלמא מיניה וכי עד אמרו וכך לתתא אלמלי לא היה שטותא שכיח בעלמא ולא היה חמתתא שכיח בעלמא. והיינו דרב המנוט סבא כו ווי ילפינן מיניה דבבאר רזי חכמתא. הוה מסדר קמיייהו פירקא דמיילי דשטותא בנין דיחיי תועלתא להכמתא בנייה. ה"ד יקר מחכמה מכבוד סכלות מעט משום דליח תיקנה דחכמתא ויקרא דחכמתא. ועל דא כתיב ולכי ויהי בחכמה ולאחיו בסכלות. רבי יוסף אמר יקר מחכמה מכבוד כלומר יקרא דחכמתא ווי דילי ויקרא דכבוד דלטיילא מתי היא סכלות מעט זעיר דשטותא אחוי וגלי יקרא דחכמתא וכבוד דלטיילא יתיר מכל ארתיקא דעלמא. ביתרון האור מן החשך תועלתא דנהורא לא אחיה אלח מן תשובא ולעולם תיקנה דחכמה מתי אחיבמא לא אלמלא תשובא לא אשתמודע חכמה ובנין ארובחא אסתליק חכמה ואחתיקא. א"ר יתקן משל לתתוק כבר דלא ידע איניש טעמא דחכמתא עד דלעיש מרירא מאן עבד להאי מתיקא הוה אומר האי מרירא, והיינו דכתיב גם את זה לעומת זה עשה האלהים. וכתיב טוב בלעדיה לא ידעו איש את ידו ואת רגלו כשטרון מעשהו העולב בדבריו לרשע פיה כאמור. וגם שם נפץ סוף הרבירים בתחלתן על ביאור אמרו דע את אלהי אינך וגו' שהוריר לסמוך על אביו וחקינו להאמין באלהי אברהם יתקן וישקב וכו'. הוא הדבר אשר דברו החכר בשפת דבריו וקבעו סימן י"א באמרו לפני המלך וזאת מאמינים באלהי אברהם יתקן וישקב וכו' כמו שקדם. ונחמתו בטבעתו שלמות חכמו נאמר דורש אהיה מקיים חשקה נפשו ללכת אל הר הנור כשבור מלות בוראו על חמת הקדש, באמרו כי שם גם בזמן גלותו השכינה הנסמרת הרוחנית נמצאת עם כל ישראל אורתי זך המשפיע עקור הלכ נפשו ברה אלהי ישראל וארץ כנען מיוחדת לאלהי ישראל והמעשים לא ישלמו לישראל

לישראל על אש בה וכו'. ובאלה התפקודו כל ארבעת הקנינים המזכירים למעלה. סוף דבר את אשר נדר שלם ויהי אלהיו עמו ויעל, אך סדר תלוקתו האמור לדבר שמה ומראה המאמר הואו תאמר. ועתה לכה דודי נלא אל הביחור אחרי הקיימי את שבע הסערות האלה הראויות לתת לך:

א מצב הספר הזה היה רבי יהודה ז"ר ששאל הלוי ז"ל מן המאוררים המעולים והוא עומד עליהם בחשיבות ומעלה כדבר החכם רבי יעקב ז"ר אברהם אבנוי"מ הבדרש"י בבבא שהתגלות העומד לנם עמים שחשובות הרשב"א (סי' ח"ח) ח"ל, ורבי יהודה הלוי מחפשי בניני החכמות בתלמודו ופיוטיו והפלאים וממנו אילט עוד ספר הכתר, כפי מה שקבלנו השליג לחקור ולבאר בסתרי התורה והנבואות על כל הסמכת הדת והמושכל בכל כמו יותר מכל אשר היו לפניו, ע"כ. והוא היה חותמו של רבי אברהם א"ע לפי מה שקבלנו. וכבר נזכרו שניסם סמוכים זה לזה בסוף קבלת הראש"ף, וכמו כן בספר יוחסין שהיו בני שתי אחיות. והאשר בדבריו כי לשמו עט סופר מהיר בלתי שופך דיו לאין לורך עד שתאמר קסס זו מה יהא עליה. רק הוא מבחין בין קסס לטפס כיתהו וצפן העלה בבלתי היות כפולה בלשונו אשר יתבאר בה על דבריהם בטלים, וקסס קיימא ליה הלך אחר הפחות שבלשונות להתחכם לו פן ירבה וטוסף ועלה לכפל מותר ממלא דברו נעשה חולין. זכרון לבני ישראל שהתירו על עמנם שאפילו רואים בו טפס דיו מחדל יטו עליהם שבע קנינים בדעת אלוהה נכונה ומיושבת. וכל ימי המרבה בלדוק משושבת:

ב החבר אשר עליו זכרנו בפרט הזה כבר נקרא שמו וידוע אשר הוא ר' יצחק הסגרי כדבר ר' שם ו' שם טוב שכח בספר האמונות (שער ב' פ' ד') ז"ל. כבר קדמו רבי יחזק הסגרי ז"ל חבר למלך לאחרי המהגיר ע"י החכם הזה זה כמה שנים בחיך תוגרמא כידוע במקת כתבים. והחכם הזה נמלאו התובותיו והמודות החמורות על המדות הגדולה בתורה ובקבלה ובכל החמות בעיון משוורת בלשון ערבי. והחכם ר' יהודה הלוי ז"ל הסיימן הספרדי מלא אותם והבר ספר מהם בלשון ערב כאשר היו והעתק ללשוננו, ע"כ. וידענו מזה כי אשר חקקו קאת המדפיסים בפתחת שער הספר הזה דברים מוכיחים כי ר' יהודה הספרדי ז"ל הוא אשר קדש שם שמים בזימחו השר הזה, משנה הוא בלי ספק אש און בידך החיזיקוהו כי לרבי יהודה הלוי ז"ל ייחסם האבור ור' יחזק הסגרי הוא אשר יאמר עליו כי הוא ר' אשר קדש שם שמים בזימחו, אלו ואלו דברי אלוהים חיים ועליהם כבלל הברכה אשר כברכתו בפרך אותם. והנה זה החבר עומד אחר כתליו משנייה מחלונות חכמתו מליץ מהרבי זיכנו לשום גבולת שלום חלבץ חמים ושיעט. הוא השולח אמרת הפילוסוף ארך עד מהרה ירוץ דברו. הנותן שלג דבריו צרוים כלמר. טפר כאשר יפור. משלך על כרתו הקשו המופסים. ולפני קריאתו מלי עימוד. ישלח דברו על רוב הספקות ויחסם. יטב רוחו רוח דעת ויראת ה' וממשיני תורתו יולי מים. מגיד דבריו להמון יעקב חקו ומשפיעו לראשית ישראל. והללוהו כרוב גדלו, כי הנה כן יבורך גבר ירח ה':

ג הספר הזה גדול הערך ומאוכל מאד בלשון הבדרש"י המוזכר למעלה ובדברי בעל ספר האמונות שקדש זכרו, באמרו והרזא לעבוד את אלהיו וישקו בפרט שהואו אשר הוא רחוק מלב אשני הדורות האלה, ע"כ. וה"ר אלהים בעל אמרת המודות על אודות הספר הזה כדברים האלה דבר. עד לחי כי לא תוצר ספר מביא אל האמת כמותו ובלתי חולק על הקבלה כלי. אין בדבריו נפתל ועשק כי כלם נכוחים למבין והיו עייף ולבך שם כל הימים, ע"כ. ודבר האפורי יקר הולך בסוף הקמתו על הפונה לחיטיות ח"ל. אלו חקדים רשואה למחלתו וטמן לו עשה הוגנת שיקדים להסין אל ההללה העיון בספר האכבד אשר עשה החכם התורני המשולה ר' יהודה הלוי ז"ל למלך כוזר מעטמותו על פילוסופי יון צמה שחלקו על יסודות התורה האלהית, כי הוא כבר הספיקו ג. בצענות אודותק אמתיות ומחישותו על הצב לקיים שרשי התורה האלהית ולא ילמךר בס לעומק חקירה ועיון רב, ועם זה ישמור מהסתכחו צטרש הראש והלענה השורה בצפרים החמוהים עם פרי מגדיהם כפריהם וגרדיהם, ע"כ. ובפרקי ה"ר גריבאל (פרק ב') כתוב לאמר שדברי ארמב"ם קרובים אל האמת יותר מן השקר, ודברי הרלב"ג קרובים אל השקר יותר מן האמת, ע"כ. ודברי ה"ר יהודה הלוי כלם אמת, ע"כ:

ד יום הולדת הספר האכבד הזה היה לפי הגרסה קרוב לשנת ד' אלפים תת"ק לבריאת עולם. עמדתו על זה מתשובת החבר לשאלת הכוזרי כמה אחס מונים היום. ד' אלפים ות"ק. ור' יהודה הלוי מחבר הספר אמר בראשיתו וזכרתי מה ששמעתינו כבר מעטמת החבר אשר היה אלל מלך כוזר הנכנס בדת היהודים היום כארבע מאות שנה וכו'. וארי כי מאח חוצר ועד עתה כתל"ג שנים. וכו' לנשיה כתל"ג חור:

זה הלא יאומן כי יסופר המעשה הגדול והטורח אשר הספר הזה נשען על ידו ושיצב על קסס כי באמת היה ונברא. ואש אינטן כן מה לו למחבר הספר לשקר בדבריו כי הוא אמר ויהי בראשיתו כאשר נזכר וידוע בספרי דברי הימים. וכשהה דבר בפחה מאמרו השני באמרו ואחר כן היה מעין סטורי מה שהוא טדע בספרי כוזר מלכותו סוד הלמות לשר. לבוא וכו', ע"כ.

ואף יאמר דבר שבוש להשמע בספרי הקדמוניות. ואף אפשר לשמוע להסדר מילואות, ונמאץ
 בזה שם נאמטתו מתחלה, ומקום לא מרע חזנים נפשים, גם אריות דבריו שם צרפתי המאורע עד
 האמן על ככה. והראש"ד בספר קבלתו סמוך לכוף (דף ל"ב עמוד ד') עט סופר מהיר על אשר
 נעשה חתה השמש באמרו סמוך לגמר חזון היו עם חזריים שנתגבירו ויוסף מלכם שלח ספר לרב
 הסדאי הגש"ה ז"ל יאחק בן שפרום והודיעו שהוא על דעת רבנות וכו' עמו. והואו בטוליאולא חנני
 בניהם תלמידי חכמים והודיעו ששאריותם על דעת רבנות, עכ"ל. ומלשון בעל ספר האמוטת שקדם
 אצרו כתר שם קוב עולה על גבי המסופר הודק הזה להיות הדברים האלה מזכרים ונעשים
 כהתבסס וכומס, אך את שפתתי אשמור לכל יעבור פי לגזרת אומר שהסולקנה ידי המחבר מלהספיק
 מעין המאורעות במקומות רבים אשר מפרסומם לא תכל להעלים וזכור אזכרתי בסימן א':

ו **חבר** הספר הזה בלשון ערב וילאם העתקתו ע"י שני אנשים עצרים, האחד ר' יהודה ז"ל יצחק
 ו' קרדיניאל אשר העתיקו ראשונה. וכבר נקרא שמו בספרי דפוס הכוזבי על סדור עניני
 ספר הילירה מאמר ד' סימן כ"ה כי שם נאמר, זה הסדור מלאתי בהעתקת ר' יהודה ז"ל יאחק ו'
 קרדיניאל ז"ל, ע"כ. והשיג ר' יהודה ז"ל שאול ו' תבון מרמון ספרד. אחרון חזיב לא בלשון
 ומקלט אל כונת המועתק ולא יחמיאל כפי שם שיסבול טבע ההמקם, כי אם אמנם לא נפלת
 הוא ממני כמה יכלול המחבר מן הקדמי כאשר יורק מכלי אל כלי דבר רבצ"ע צפירות חוב (כ"ה
 ז') באמרו והקרוב אלי כי הוא ספר מתורגם על כן הוא קשה צפירות כדך כל ספר מתורגם,
 עכ"ל. והמעתיק הזה הוא יפה טף משום המעתיקים אשר העתיק ספר חובת הלבבות הכי נכבד,
 הוא היה אבי ה"ר שמואל ו' תבון מעתיק המורה ששם צפיתוחו העלה היותו אבי המעתיקים.
 והנה צדיעת שמו ידוע נדע כי קעות נפל בקאת הדפוסים בהשמתם שם המחבר מראשית הספר
 באמרו אמר יהודה ו' שאול ז"ל שאול שאלו חותי וכו'. וכך היה ראוי לומר אמר יהודה בן שאול
 ז"ל אמר המחבר שאול שאלו חותי וכו'. ולרוב הטעות אשר נפלו בספר הזה לריבים את לתקן
 סופרים בכמה מקומות ממנו. ולום גבול שמתו בלתי הרבות פלעו חנם ולהעמיד הגרסא הגדפסת
 כאשר טבל שאת בכל מאמר כח. והיא הדפסת כח' מאור צפיריק ז"ל צויליול"ה שנת סו"ל זכ"י
 בהשגח צברוח המונב לו באמרי הספר. והיה חמונה עמי לנטות מן הטובה ההוא על פי נסחאות
 מזדמנות לפי. ומעט מועד יהיו המתוקנים מאומד ומחשבה. ובכל מקום אשר אזכיר את שמי
 בתקנתו אבא אלך בהוראת נראה לי והשאר סתמן כפירוש כי מנכחח אחרת יקוחו. ויש אשר
 יהיה הטעין בלשון הדפוס מנומס קלת ואפשר להעמידו ע"י הדק. או שיהיה משמעותו סתום.
 ולשון הטובה האחר מתוקן ופאטו יתור ממנו. אז השמע שניהם יחד מזדברים. בהוראת ל"ה גם
 את זה לעמת זה. תבענה שפתי חתלה שאם ילמנו לדיק חסד ויוביחני על כי אפשר מי ביאורי
 במקומות שאין רוב המשכילים לריבים להם. זאת ישיב אל לבו כי לפשות כרעון איש ואיש
 תכונתו. כי אמנם כאשר יהיה הטוב יותר כולל כן ירבה וכן יפרוך ענינו לשלמות מדרגה:

ו **קרי** א' ה' אקרא ואל ה' אחקק שמש ה' קול יהודה ואל עמו המיחלים לדברו בבהור ספר
 סדאי תביאט. ידיו רב לו לכתוב זאת זכרון בספר. ועזר מלריו תהיה ללור מעח
 ולבית מזודות לפלמחו מריבו עס. על כן קרא שמו קול יהודה. וטסק גם הוא כי הספר הזה
 נתן בהרבעה קולות ובכלם לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מנין רגילו. כי הנה החכם ר' יואס
 סלוי מחוקק בלשון ערב. והבטורים אנשי הסר ר' יואס ו' קרדיניאל ו' יואס ו' תבון נתנו
 בקולם קול עזו וידברו גבוהה לאולא העתקתו משיחם ללשונו. והרביעי יהודה מוסקאטו
 בכתב"י יוסף ז"ל יהיה פרוי ביאורו של ספר קדש הלולים לה':

האת ליהודה סבה שישית לקריאתו של ספר כי בשמו יומקו ארבעת סבותיו. חמרו, לורתו,
 טעלו, ותכליתו. כי חמרו קול יהודה הלוי בספור הדברים כאשר נפלו. ולורתו
 קול יסודי בעל איכותו בכח ובהדר לשבר ארצי הלבטון תשוכותו הגלחת. וטעלו לניחן מזכיר
 קול יהודה איש איש מלאכותו אל עבר פיו. כי פניהם ונכפיהם לארבעתם מתדובר. ותכליתו
 סקל קול יהודה וישראל בכלל. להודות לשם ה' על שלמות תורתו העתתה שלמות נשמה לפס
 עליה ורוח להולכים בה:

ועתה נעשה ונלכה ואלכס לעדך בלור חבוקתי על ביאורו של ספר. וה' אורי וישפי ילח
 לורו ואמתו תמה ינחמי במועגלי דקם למען שמו אשר הולכו לבדו לראש פנת חבורו,
 פי מתיס לבקרים רבם אמונתם בהשעותם לשמו ברוך הוא, וממעיני קובו ששע ימים
 ארוכים יניקו:

הקדמת המביא לבית הרפום

בפעם ראשונה אז הפירוש אוצר נחמד

רבו הדעות במאות מלימות ספר הנכבד הזה, כי היה החסיד ר' שם טוב בן האמונות של כחז וזל. כנר קדמי ר' יצחק סגנרי חבר לתנך אלכזרי וכו' זה כמה שנים בלחץ תוגרמה כידוע ממחלת כחבים. והחכם היה נמלאו משיבותיו והמודות מחמיותו המדות על חכמתו הגדולה בחורו ובקבלה ובכל חכמות בעינין מפורזות בלשון ערב. והחכם ר' יהודה הלוי הפייטן הספרדי מלא אהום והכר ספר מהם בלשון ערב והשתק ללשונו זכו, עכ"ל. ורבים בחרו בזה הדעת שחפ"י יצחק סגנרי ילאו כל אותן הדברים שבנת ד' אלפים ותק לנירה, ור' יהודה הלוי הספרדי מלאם בזמנו וקבלם ומכר מהם ס' בלשון ערב ור' יהודה אבן תבון העתיקו לעברי. ונראה על עין בעין מעיני פתיחת הספר שמתחיל. אמר יהודה בן שאול, והוא דברי המעתיק, אמר המחבר, הכונה על ר"י הלוי, ונמשך בדבריו מה ששאלו אותו ומה שזכר מטענות החבר, והוא ר' יצחק סגנרי. ח"כ המחבר איננו החבר, ור' יהודה בן שאול אמנם אינו כ"א מעתיק, והוא בן תבון, ובאמונת הסגנרי בעצמו נמלא בם' האמונות לרב סעדיה גאון אשר הוא ג"כ השתתק ר"י בן תבון, והשתלם כל פתיחה הוא אמר יהודה בן שאול אמר המחבר, והמחבר הוא ר' סעדיה גאון. וכן בפירוט המשיגות להרמב"ם ראשונה יחזקו דברי המעתיק אשר שמואל בן תבון אמר המחבר, וכן בחתימת פתיחת המורה ובסופה. ואשר עוד יחזקו דברי יצחקו לר"י סגנרי הוא מדברי הרשב"ד בם' קבלתו, שמוכר מעיני האזנות ששאל רב חסדו שד הגשיא בר' יצחק ר' פטרות, ונראה שפירש כל אותו הענין בזמן מן הזמנים, אמנם זולתו מהחכמים יסבוא לר"י הלוי בעצמו. ובשל מאור עינים כתב עליו וז"ל, שהוא מלא ברכת ה' בדעות מוחיות אשר כל יהודי נחמן בכרייתו יאות לו ללמדו, ולבקש שיבא על לוח לב כל אדם מנניו וחלמידיו, עם זוויו ואזהרה השמר לך פן תעזוב את הלוי וכו', עד ותדע ששם היות שזה ר' יהודה הנזכר מיחס בראשית הספר דבריו כולם לחבר שזכר, אין ספק כי הוא היה הממליץ ומחדש את הכל בחכמתו כי רבה, אבל על דרך השרידים אפלטון ופוליאן ודמוייס השמים בקאת המלחמות דבר ליווני כפי סקראט וקאטוני מן הגודשים בדורותם ראויים אליו, והם גם הוא את יוכוטיס הקדושים הם אל חכם קדמון שארע לו כעין המעשה ההוא, אשר לדברי בעל ספר האמונות נקרא ר"י סגנרי וכו', עכ"ל. והגאון ר"י מוסקאטש החליט שהיה הדבר במלימות ממש על משל: כמו יותר מכל אשר היה לפניו וכו', עכ"ל. והגאון ר"י מוסקאטש החליט שהיה הדבר במלימות ממש על משל: סוף דבר בכמו עיניו הנכבד והגורו וההממה המופלגת הקבועה כי נתפללו גדולי החכמים כי הפליא עשה הגדיל תושיה לחוק ידים רפות בדרכי האמונה. כאיש מלחמות ישיר קנאה ילא לקראת נושקו רומי קשתות, העילוספים המאמינים בדת, אשר זה פרי כל מרי וכל תעלת, הם המהרסים סדור הנמוסי ומוסר המדיני. רבו בעדים המפורסם על חלופים, כעת בחרום ההשגחה ימריאו. חורים ואין עם מלובס יקראו, כי בחרו לרעת המינות במנהס, ההופכים ללעגה משפטי התורה המקיימת החידוש, השולחים חזי לשונם לבדות להם דעות מכל אשר בחרו. שקר ולא לאמונה נברו. כנראה מטענות הכוזרי אשר ערך נגד החבר, על מה אלדני הטעבו ונשמת מי יאה ממו, כי כל רואיהם יכירו כי היה מעתיק שפת העילוספוסים וסברות יולדו על דרכי אריסטו וביעות מרחמיותו האמודים בדעתו, יחד עליו יתמלאון בהסחער עליו ולהקיסו משובות משובות ועברות זרות, לשבר עול לנתק משרות. ואולם החבר גם הוא חכם וידע דרך עמסה ומנין אל כל דרכי הקירוחים כמה ילכטו אורחותם; ונסגנו במעגלותם. וישם פיו כחבר מדה, ואל מאורת לפעניו ידו הדה. לבלע עמסה ומתשכחם עכ"ל. לא יאם פני כל בוסר. ועל זה הקוטב יסוב כל דברי החבור, כי החבר בחכמתו כלל כל מה שעלה וכל מה שיעלה על דעת מתפלספים אשר מלאו מקדם להכחיש החדוש, ולדבר תועה, בדברים אשר חתנו מרובה. ואשר העמיקו סרה להוציא משיסה עתק. וזר ממקומו יעקב. והחבר יתאזר עוז ודת האמת לו לזר מעוז. יחזק לחשואת המיית התפלספותם. הן בעברתו יתריב מי הנהג העלומים דרכי הגנוייסם, כקש נחשבו לו עבני הקשיים, יבעה כי יניח ירדן ההכמות אל פיהו. מפיו תלגם אש ומרמיזותיו חבל אור, ומי וכלכל דבריו. ומי יבנה מאטויו. אשר ממקום קדוש יתהלכו. ולגודל חכמתו אשר לא יספר ולא ימד. סוגרו דלתי בכנתו, והיה כל הבא ועמד, אחיו יחיר וחבו. לבורות לפניו דרך הקודש. ולאיר עיני המחכים בהכנת דבריו ולהוציא לאור חמלתו. היה הרב הגדול הגאון מ' ישראל דרתי ז"ל. הפליא בפירושו זה עד מאד, וכל משכיל ואמת אוהב, יודה כי הענין בעצמותו קשה, וילגה אדם לפרש דברי הכוזרי אם לא שהוא תלמודי גדול ובקי בכל החכמות. עוד זאת בחר לשון פרושים לפרשו בדרך נקל ועד שיהי לכל מתחיל לבא שעריו. גם גדולים חקרי לב אשר להם בינה ותורה וחת כל גבוה יראו בעיניהם ומשגבים וכל דבר הקשה, יכירו עד היכן הגיע חכמת הרב החכם אשר על שרשי כונת המחבר יתחקה. ומלאכה גדולה עשה בפירושו זה. ותועלתו רבה להעמיד ארמנות הדת על תלה. הבה למעלה וכו'. וכל מעיני יאטטס בנדק כי הגדיל לעשות בפירושו. והרבה הדעת בהכנת כל דברי הספר. וה' ברמיו יאיר עיניו, ויראו נפלאות מתורתו, ויקיים בנו ומלאה הארץ דעה וכו' :

